

Okresní státní zastupitelství v Kladně
Pavlisova ul. 2818
272 80 Kladno

k rukám dozorujícího státního zástupce
k č. j. KRPS – 274079/TC-2012-010317

V Praze dne 9. července 2013

Vyjádření Českého helsinského výboru k trestnímu řízení s autory petice

Český helsinský výbor (dále jen „ČHV“) jako nevládní nezisková organizace, která se dlouhodobě zabývá sledováním dodržování lidských práv, si Vám dovoluje zaslat následující vyjádření, které se týká trestního řízení vedeného s autory petice, kteří kritizovali stav gymnázia v S., pro trestný čin pomluvy ve smyslu ustanovení § 184 trestního zákoníku.

Ke svému hodnocení jsme dospěli jak na základě údajů poskytnutých z trestního spisu, tak z informací dostupných na internetu nebo z osobních rozhovorů s oběma autory petice, xxxxx a xxxxx, a telefonického rozhovoru s jejich advokátem xxxxx. Trestní oznámení bylo podáno téměř před rokem (30. 7. 2012), podezření ze spáchání trestného činu ve smyslu ustanovení § 179b odst. 3 trestního řádu bylo autorům petice sděleno v lednu tohoto roku. Podle našich zjištění doposud nedošlo k postupu předpokládanému v ust. § 179c trestního řádu (např. k (podmíněnému) odložení věci, k podání návrhu na potrestání, k odložení podání návrhu na potrestání nebo ke sdělení obvinění).

Domníváme se proto, že v současnosti stále probíhá zkrácené přípravné řízení. Pokud je tento předpoklad správný, pak takový postup znamená nedodržení zákonné lhůty k provedení a ukončení zkráceného přípravného řízení, a to podstatným způsobem. Byť je trestním řádem státnímu zástupci dána možnost lhůtu prodloužit, domníváme se, že prodlužování dvoutýdenní lhůty (ve smyslu ust. § 179f a 179b odst. 4 trestního řádu) o celé měsíce by bylo zcela v rozporu se smyslem zkráceného přípravného řízení.

Vzhledem k okolnostem a k samotnému charakteru věci považujeme za důležité vyjádřit se k postupu orgánů činných v trestním řízení v této věci, který považujeme z dále uvedených důvodů za nepřijatelný.

Zásada subsidiarity a její význam v trestním právu

Zkrácené přípravné řízení je pravděpodobně stále vedeno, jak již bylo shora napsáno, pro trestný čin pomluvy. Trestného činu pomluvy se dopustí ten, kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu. Oznamovatel, ředitel xxxxx gymnázia, xxxxx, považuje za nepravdivá tvrzení o jeho manažerských selháních a stavu školy a má za to, že taková kritika jeho působení ve funkci ředitele značnou měrou ohrozila jeho vážnost u spoluobčanů a způsobila mu vážnou újmu.

V první řadě si dovoluujeme vyjádřit naše přesvědčení, že je na místě důsledné uplatnění zásady subsidiarity trestní represe ze strany orgánů činných v trestním řízení. Tato zásada tvoří jeden ze stěžejních pilířů trestního práva, představující především hmotněprávní korektiv formálního pojetí trestného činu. Je obecným měřítkem pro určení, zda se budou na dané jednání aplikovat normy trestního práva, tedy nejpřísnější prostředek sloužící k ochraně zájmů vyjmenovaných trestními předpisy. Trestněprávní represi je tedy nutné použít jen jako nejzazší prostředek řešení, jako ultima ratio. V této souvislosti si dovoluujeme poukázat na četná rozhodnutí Ústavního soudu, z nichž některá významnější níže citujeme.

První nálezy zabývající se subsidiaritou trestní represe byl vynesena již v roce 2000, dne 8. 11. 2001, pod sp. zn. IV. ÚS 564/2000. Ve věci sporu mezi podnikateli, v jehož rámci došlo také k trestnímu stíhání, soud konstatoval (cit.): „[t]eprve po odstranění pochybností, které v obchodněprávní sféře existovaly a nebyly objasněny, resp. o nich nebylo pravomocně příslušnými soudy rozhodnuto, bude možno učinit závěr o případné odpovědnosti trestní. Každý jiný postup by mohl vést k nedůvodné kriminalizaci jednání, které je z obchodního hlediska přípustné či obvyklé, resp. jednání, jehož soukromoprávní aspekt je důvodně předmětem sporu.“

Obdobně se pak Ústavní soud vyjadřuje v nálezu ze dne 25. 11. 2003, sp. zn. I. ÚS 558/2001, ve kterém odkázal na nálezy výše jmenované a zdůraznil, že (cit.): „[p]rávní řád, byť vnitřně diferencovaný, tvoří jednotu a jako s takovým je třeba s ním zacházet při aplikaci jednotlivých ustanovení a institutů; proto, pokud jde o naplnění objektivních znaků trestného činu, při promítnutí principu trestněprávní represe jako posledního prostředku -"ultima ratio"- nemůže být ignorována obchodněprávní stránka věci.“

V nálezu ze dne 29. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 469/2002, pak Ústavní soud své shora uvedené názory rozvíjí dále a již zcela otevřeně se vyjadřuje k řešení civilních vztahů obecně postupem trestněprávním (cit.): „[t]ento názor Ústavního soudu (pozn. aut.: tím je myšlen nálezy sp. zn. IV. ÚS 564/2000) vyvstává zejména v souvislosti s povahou trestního práva, jako práva ultima ratio, jehož prostředky mají a musejí být užívány tehdy a jen tehdy, pokud užití jiných prostředků právního řádu nepřichází v úvahu nebo je jejich užití zjevně neúčelné. Dle názoru Ústavního soudu je zcela nepřipustná praxe, kdy se standardní civilní vztahy na úkor jednoho z jejich účastníků řeší prostředky trestního práva. Tímto způsobem totiž potom dochází k znerovnoprávnění osob v jejich vzájemných vztazích a k neúctě orgánů veřejné moci k rovnosti občanů, tedy k porušení článku 1 Listiny a článku 1 Ústavy.“

Ústavní soud nadto ve svém nálezu ze dne 22. 12. 2004, sp. zn. II. ÚS 372/2003, označil zásadu subsidiarity trestní represe za součást ústavněprávní zásady právního státu (cit.): „[u]znávaným principem právního státu je chápání trestní represe jako prostředku ultima ratio. Z tohoto principu vyplývá, že ochrana majetkových vztahů má být v první řadě uplatňována prostředky občanského a obchodního práva a teprve tam, kde je taková ochrana neúčinná a kde porušení občanskoprávních vztahů svou intenzitou dosahuje zákonem předpokládaného stupně společenské nebezpečnosti, je namísto uvažovat o trestní odpovědnosti. (...) Účastníci občanskoprávního vztahu, mezi nimiž existuje spor ohledně splnění podmínek zadržovacího práva, mají dostatek možností, jak vyřešit tento spor prostředky občanského práva a cestou občanského soudního řízení. Princip subsidiarity trestní represe vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, tj. především v těch případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní.“ Domníváme se, že byť předmětem shora uvedeného rozhodnutí ústavního soudu bylo zadržovací právo, lze závěry zde postulované vztáhnout rovněž na problematiku osobnostních práv, neboť i pokud jde o tuto právní oblast, poskytuje občanské právo dostatečné prostředky k ochraně.

Obdobně pak v nálezu ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 4/2004, Ústavní soud opakuje své stanovisko (cit.): „[t]restní právo a trestněprávní kvalifikaci určitého jednání jako trestného činu, které má soukromoprávní základ, je třeba považovat za ultima ratio, tedy za krajní právní prostředek, který má význam především celospolečenský, tj. z hlediska ochrany základních společenských hodnot. V zásadě však nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu práv

a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů, kde závisí především na individuální aktivitě jednotlivce, aby střežil svá práva, jimž má soudní moc poskytovat ochranu. Je však nepřijatelné, aby tuto ochranu aktivně přebíraly orgány činné v trestním řízení, jejichž úkolem je ochrana převážně celospolečenských hodnot, nikoliv přímo konkrétních subjektivních práv jednotlivce, jež svou povahou spočívají v soukromoprávní sféře.

Ústavní soud dále doplnil (cit.): „[Ú]stavní soud k tomu dodává, že je v právním státě nepřijatelné, aby prostředky trestní represe sloužily k uspokojování subjektivních práv soukromoprávní povahy, nejsou-li vedle toho splněny všechny předpoklady vzniku trestněprávní odpovědnosti, resp. nejsou-li tyto předpoklady zcela nezpochybnitelně zjištěny.“

Aplikujeme-li shora uvedenou judikaturu Ústavního soudu na případ petice kritizující stav xxxxx gymnázia, je dle našeho názoru nutno dojít k závěru, že v případě kritiky, kterou se ředitel školy cítil být dotčen, měly být využity soukromoprávní prostředky ochrany, konkrétně ustanovení občanského zákoníku, která upravují institut ochrany osobnosti a prostředky její ochrany. V opačném případě dochází k nepřijatelné ingerenci trestního práva do soukromoprávních vztahů, kterou Ústavní soud označuje za porušení Ústavy i Listiny základních práv a svobod. Skutečnost, že se ředitel školy cítil být dotčen kritikou jeho manažerských schopností a schopnosti jednat s lidmi, je dle našeho názoru tím případem, kdy by ochrana práv neměla být zajišťována prostřednictvím postupu orgánů činných v trestním řízení, neboť zde neexistuje jakýkoliv celospolečenský přesah, chybí společenská škodlivost (§ 12 odst. 2 trestního zákoníku).

Jsmo přesvědčeni, že v případě této studentské petice mělo být trestní právo v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe zcela vyloučeno, tudíž že policie, případně státní zástupce, měl oznámení odložit ve smyslu ustanovení § 159a trestního řádu. Nad rámec tohoto vyjádření si dovoluujeme uvést, že podle našeho názoru by v uvedené věci nebylo udržitelné ani řízení o žalobě na ochranu osobnosti.

Trestný čin pomluvy

Orgány činné v trestním řízení nicméně vyhodnotily, že jednání autorů petice může trestný čin představovat. Domníváme se, že ohledně trestného činu pomluvy existuje poměrně bohatá judikatura, dle níž je možno postupovat a skutek v krátkém čase posoudit.

V první řadě je nutno upozornit na judikaturu, která řeší otázku, nakolik musí být případné poškození vážnosti konkrétní osoby závažné, aby negativní informace, které by se případně nezakládaly na pravdě, bylo možno považovat za trestný čin pomluvy. Zejména se jedná o usnesení Nejvyššího soudu ze dne dne 22. 2. 2012, č. j. 7 Tdo 1430/2011-51, v němž soud uvádí: „[k] tomu aby byly naplněny znaky objektivní stránky TČ pomluvy podle § 184 TZ, musí být sdělení nepravdivého údaje schopno ohrozit poškozeného ve značné míře. Nepostačuje tedy ohrožení jakékoli, tj. v nízké či obvyklé intenzitě, ale musí se jednat o ohrožení zásadnějšího charakteru. Protože jde o TČ ohrožovací, je třeba hodnotit též další hrozící následky a s nimi související okolnosti, nikoli jen následky skutečně vzniklé. Zákonným znakem TČ pomluvy je též skutečnost, že sdělený údaj je nepravdivý, přičemž jde o skutkovou okolnost, která musí být obsažena v popisu skutku, v němž je TČ pomluvy spatřován.“

Dovoluujeme si v tomto ohledu upozornit, že nám ze soudní praxe není znám případ, kdy by se soudy zabývaly problematikou kritiky vedení instituce jakožto trestným činem pomluvy, natožpak že by shledaly, že se v takovém případě o trestný čin jedná. Dostupná judikatura spíše svědčí o tom, že k tomu, aby byla vážnost jedince narušena takovým způsobem, že jednání narušitele musí být řešeno trestním postihem, je nutné, aby obsahem nepravdivého vyjádření bylo například označení jednotlivce za duševně vážně nemocného či obvinění ze silně patologického a zavrženíhodného jednání (viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 3. 2012, č. j. 3 Tdo 108/2012-22, či usnesení ze dne 26. 4. 2012, č. j. 6 Tdo 256/2012-33). Domníváme se, že mezi

veřejným prohlášením, že osoba má pedofilní sklony (jako je tomu v usnesení NS č. j. 6 Tdo 256/2012-33) a uvedením, že osoba neplní své manažerské povinnosti, je významný rozdíl.

Rovněž si dovoluujeme upozornit na rozhodovací praxi, pokud jde o úmysl nepravdivou informací poškodit vážnost jednotlivce. Zejména poukazujeme na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, č. j. 6 Tdo 256/2012-33. V uvedeném usnesení Nejvyšší soud ohledně trestného činu pomluvy konstatoval, že (cit.): „[k] jeho spáchání musí být naplněny všechny znaky jeho skutkové podstaty, jež představují nepravdivost sdělovaného údaje, způsobilost takového údaje značnou měrou ohrozit vážnost napadené osoby u spoluobčanů anebo způsobit mu jinou vážnou újmu, sdělení nepravdivého údaje třetí osobě s úmyslem poškození napadeného a protiprávnost tohoto jednání, přičemž všechny tyto znaky objektivní stránky skutkové podstaty přečinu musí být pokryty zaviněním pachatele. Protože se jedná o úmyslný přečin, je zapotřebí obviněnému prokázat zavinění minimálně ve formě nepřímého (eventuálního) úmyslu podle § 15 odst. 1 písm. b) tr. zákoníku.“

Dále citujeme z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2003, sp. zn. 7 Tdo 1212/2003, v němž soud uvádí (cit.): „[z]avinění jako obligatorní znak trestného činu musí v případě trestného činu pomluvy zahrnovat skutečnost, že údaje sdělované obviněným jsou nepravdivé a současně způsobilé značnou měrou ohrozit vážnost osoby dotčené pomluvou. V případě trestného činu pomluvy podle § 206 odst. 1 tr. zák. postačuje existence nepřímého úmyslu podle § 4 písm. b) tr. zák. Vždy je však třeba rozlišovat mezi konstatováním objektivních skutečností a konstatováním - vyjádřením vnitřního vztahu obviněného k povaze šířených údajů, neboť zavinění je vnitřní psychický vztah pachatele k podstatným složkám trestného činu a je vedle složky vědění vybudováno i na složce vůle, která zahrnuje především chtění nebo srozumění.“

Domníváme se, že závěr, zda sepsání petice, která obsahovala kritiku manažerských dovedností ředitele školy na základě vlastních zkušeností bývalých studentů školy (jejichž studium na gymnáziu bylo velmi úspěšné), je či není vedeno úmyslem osobu ředitele značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, lze učinit poměrně rychle.

Sdělení státní zástupkyně

V neposlední řadě nás znepokojuje sdělení okresní státní zástupkyně JUDr. Niny Brožové ze dne 12. 9. 2012., adresované Obvodnímu oddělení Policie ČR v S. Ve svém sdělení státní zástupkyně odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 19. 12. 2007, sp. zn. III. ÚS 346/2006, který se týká kolize petičního práva a práva na ochranu cti a dobré pověsti. Uvedený nález se však vztahuje k předchozímu civilněprávnímu řízení. Podle našeho názoru by se orgány činné v trestním řízení měly řídit rozhodovací praxí soudů ve věcech trestních, neboť pojetí ochrany osobnostních práv v civilním řízení stojí na odlišných základech a při posuzování, zda došlo k jejich porušení, soudy aplikují jiná kritéria.

Státní zástupkyně dále sděluje (cit.): „[j]sou proto povinni podat vysvětlení, které by však mohli odmítnout z obavy z trestního stíhání. Pak ovšem lze vycházet z toho, že publikovali neověřené údaje, odmítli se dostavit na schůzku s oznamovatelem, kde by jim byly jednotlivé údaje vysvětleny a poukázáno i na internetovou diskusi, kde jim bylo oponenty vytýkáno, že jejich petice není pravdivá.“ Z uvedeného lze usuzovat, že by orgány činné v trestním řízení měly odmítnutí podání vysvětlení z obavy z trestního stíhání pojmout jako potvrzení konkrétních skutečností, např. publikování neověřených údajů. Dále podle našeho názoru není na místě předpokládat průběh schůzky navržené ředitelem školy, k níž nedošlo a jejíž případný výsledek proto nelze z ničeho dovozovat. Není tedy možno uzavřít, že na případné osobní schůzce s ředitelem by byly autorům petice konkrétní údaje vysvětleny. Skutečnost, že by autorům petice mělo být na újmu, když se rozhodli nejednat s ředitelem a několika jeho podporovateli za zavřenými dveřmi, neboť stav gymnázia považovali za věc hodnou veřejné debaty, nás znepokojuje. Internetová diskuse (zřejmě diskuse na sociální síti Facebook), v níž zaznívají podle našeho názoru převážně hodnotící soudy jednotlivých studentů, zřejmě není jedním z důkazů, na základě nichž by orgány činné v trestním

řízení hodnotily pravdivosti či nepravdivosti jednotlivých sdělení petice. Podle našeho hodnocení uvedené názory vycházejí jednak z rozsahu informací, kterými jednotliví diskutéři disponují, ale především z odlišných postojů studentů či jiných zainteresovaných osob pokud jde o to, co by měla škola v rámci vzdělávání poskytovat.

Domníváme se, že k posouzení, které části petice představují toliko hodnotící soudy autorů, jejichž pravdivost nelze jakkoliv prokázat ani vyvrátit, a které tedy nemohou založit odpovědnost za trestný čin pomluvy, a následné zjištění, zda informace uvedené v petici jsou pravdivé nebo nikoliv, by postačila i kratší doba, než téměř rok.

Dovolujeme si na tomto místě shrnout, že s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe považujeme postup orgánů činných v trestním řízení v této věci za nepřijatelný, neboť dle našeho názoru by ani ostrými slovy vyjádřená kritika neměla být postihována trestněprávními prostředky. Téměř roční vyšetřování autorů petice považujeme vzhledem k této zásadě a rovněž s přihlédnutím k existenci bohaté judikatury ve věci pomluvy za značný exces.

Na závěr tohoto dopisu si dovoluujeme opětovně vyjádřit naše přesvědčení, že kriminalizace jednání autorů petice je nepřipustná, neodůvodněná a lze říci i nadbytečná. Jsme proto přesvědčeni, že Obvodní oddělení Policie ČR v S. nebo dozorující státní zástupce měli trestní oznámení ředitele školy odložit.

S ohledem na dozorovou pravomoc státního zastupitelství v přípravném řízení si Vám dovoluujeme zaslat naše vyjádření. Současně vyjádření zasíláme na vědomí nejvyššímu státnímu zástupci a rovněž dohledovému Krajskému státnímu zastupitelství v Praze.

Za Český helsinský výbor
Mgr. Michaela Tejnorová

vyřizuje: Mgr. Martina Houžvová